

ВПЛИВ COVID 19 НА ПРАВА ЖІНОК В УКРАЇНІ

Звіт підготовлено Асоціацією жінок-юристок України «ЮрФем» у партнерстві із офісом Урядової уповноваженої з питань гендерної політики та Міжфракційним депутатським об'єднанням «Рівні можливості»,

Ця публікація впроваджується в рамках проєкту «Права людини для України», який виконується Програмою розвитку ООН в Україні та фінансується Міністерством закордонних справ Данії протягом 2019-2023 рр.

Думки, висновки чи рекомендації належать авторам та упорядникам цього видання і не обов'язково відображають погляди Міністерства закордонних справ Данії, Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй чи інших агенцій ООН.

Інформаційний партнер дослідження Програма «U-LEAD з Європою»

U - LEAD
з Європою

ВПЛИВ COVID-19* НА ПРАВА ЖІНОК В УКРАЇНІ

ВСТУП

1. МЕТОДОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2. ВПЛИВ COVID-19 НА ПРАВА ЖІНОК У СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

2.1. Особливості дистанційної роботи та забезпечення прав жінок під час пандемії

2.2. Захист трудових прав у період карантину

2.3. Гендерний портрет осіб, які втратили роботу чи припинили підприємницьку діяльність під час пандемії

2.4. Фінансове становище жінок під час пандемії COVID-19 в Україні

Висновки та рекомендації

3. ВПЛИВ COVID-19 НА ПРАВА ЖІНОК У СФЕРІ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

3.1. Реалізація права на розірвання шлюбу та стягнення аліментів на дітей під час пандемії

3.2. Захист прав постраждалих від домашнього насильства під час пандемії

4. РЕКОМЕНДАЦІЇ

* Тут і надалі COVID-19 – поточна глобальна пандемія коронавірусної інфекції COVID-19

ВСТУП

Виклики, які стоять перед цілим світом та перед Україною зокрема через COVID-19, пов'язані із захистом прав людини і забезпеченням гендерної рівності. Наслідки пандемії мають непропорційний вплив на жінок та дівчат в Україні, зокрема що стосується сфери трудових, сімейних відносин та захисту від гендерно зумовленого насильства. Аби можна було подолати наслідки впливу пандемії на права людини та забезпечення гендерної рівності, важливо систематично здійснювати моніторинг та досліджувати стан дотримання прав жінок. Адже наслідки COVID-19 не є короткочасними та будуть більш видимими після завершення пандемії.

Значна частина міжнародних дослідниць/ків стверджують, що в результаті пандемії ми отримуємо чималий «відкат фемінізму», зокрема тих зусиль, які було докладено для досягнення гендерної рівності, і в Україні також¹. Такі наслідки мала криза, спричинена вірусом Ебола, у трьох африканських країнах у 2014-му, епідемія вірусу Зіка у 2015-му і недавніх спалахів ГРВІ, свинячого і пташиного грипу².

Про загрози і виклики, з якими стикаються жінки та дівчата у зв'язку з пандемією, йдеться в дослідженні ООН Жінки «Попередження: Насильство проти жінок та дівчат & COVID-19» (Prevention: Violence against Women and Girls & COVID-19) (UN Women), у якому зазначається, що «...коли традиційні гендерні ролі диктують, що чоловіки повинні забезпечувати свої сім'ї, ця реальність може створити відчуття неадекватності, невизначеності та втрати контролю, провокуючи утвердження влади, зокрема шляхом насильства щодо своїх партнерів у подружжі, дітей або інших осіб, з якими кривдник спільно проживає. Там, де існує бідність та нездатність задовольнити основні потреби, дівчата піддаються ризику раннього виходу заміж чи застосуванню до них сексуального насильства»³.

Оскільки криза коронавірусу є глобальною і матиме довгостроковий вплив, передусім на становище жінок та дівчат в Україні, важливо в цій ситуації дослідити, з якими викликами стикаються жінки, як криза вплинула на реалізацію і захист прав жінок та забезпечення гендерної рівності в Україні.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ – ідентифікувати виклики та сформулювати рекомендації щодо поліпшення становища жінок і дівчат в умовах та за наслідками COVID-19 в Україні у сфері трудових та сімейних відносин.

COVID-19 вплинув передусім на ринок праці, адже запроваджені карантинні обмеження стосувалися зупинення діяльності окремих галузей економіки, що мало своїм наслідком і вплив на сімейні взаємини: зафіксовано, зокрема, випадки

---

¹ Violence against women in times of COVID-19.

URL: <https://inbreakthrough.org/violence-against-women-in-times-of-covid-19/>.

² The Coronavirus Is a Disaster for Feminism. Pandemics affect men and women differently. URL: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2020/03/feminism-womens-rights-coronavirus-covid19/608302/>.

³ [https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/1a86df57-](https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/1a86df57-en.pdf?expires=1599397678&id=id&accname=guest&checksum=61A86C2C132EBFE505748EDF7E3177B7)

[en.pdf?expires=1599397678&id=id&accname=guest&checksum=61A86C2C132EBFE505748EDF7E3177B7](https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/1a86df57-en.pdf?expires=1599397678&id=id&accname=guest&checksum=61A86C2C132EBFE505748EDF7E3177B7).

домашнього насильства через постійне перебування рідних в одному приміщенні, зниження доходів сім'ї тощо.

Під час проведення дослідження та формулювання його результатів у вигляді надання відповідних рекомендацій щодо забезпечення захисту трудових і сімейних прав жінок та дівчат в Україні, поліпшення законодавства і вжиття необхідних позитивних заходів ми висунули гіпотези та вибрали відповідні методи для їх перевірки.

Дослідженням, у якому взяли участь понад 700 осіб, головно жінок, охоплено всі області України.

1. МЕТОДОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

11 березня 2020 року Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) виніс [постанову № 211](#) «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19», яка в подальшому змінювалася залежно від епідемічної ситуації в Україні для посилення заходів безпеки.

20 травня 2020 року КМУ виніс [постанову № 392](#) «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів».

Були встановлені, зокрема, такі обмеження:

- заборона відвідування закладів освіти, громадських просторів, музеїв тощо;
- заборона пасажирських перевезень, і міського, і міжміського сполучення;
- заборона проведення всіх масових заходів;
- закриття окремих підприємств, пов'язаних із наданням послуг, сфери обслуговування тощо.

Із впровадженням таких карантинних обмежень в Україні у березні 2020 року міжнародні та правозахисні організації в Україні висловлювали занепокоєння щодо збільшення випадків насильства, порушення трудових прав жінок та обмеження прав людини. Низка організацій моніторила стан дотримання прав людини, зокрема і вплив COVID-19 на права жінок⁴.

Так, наприклад, у дослідженні ООН Жінки в Україні «*Оперативна гендерна оцінка становища та потреб жінок у контексті ситуації з COVID-19 в Україні*» зроблено висновок, що «у ситуації карантину також загострюється проблема розподілу гендерних ролей у родині, оскільки основний тягар з виконання неоплачуваної

---

⁴ Ідеться про такі дослідження:

- Дослідження ООН Жінки в Україні «Оперативна гендерна оцінка становища та потреб жінок у контексті ситуації з COVID-19 в Україні»;
- «Посібник для Європи: захист прав жінок і дівчаток в умовах пандемії COVID-19 та її наслідків», розроблений Amnesty International, Women's Link Worldwide та Міжнародною федерацією планованого батьківства
- Дослідження Проєкту Гендерне бюджетування в Україні «Гендерний вимір пандемії COVID-19»
- Дослідження Міжнародного партнерства за права людини (IPHR) за участю громадських організацій КримSOS і Truth Hounds «Оцінка впливу реакції на COVID-19 на права людини в Україні»
- «COVID-19 and Essential Services Provision for Survivors of Violence Against Women and Girls» (UN Women)
- «COVID-19 and Ending Violence Against Women and Girls» (UN Women)
- «Violence Against Women and Girls Data Collection during COVID-19» (UN Women)
- «Online and ICT Facilitated Violence Against Women and Girls during COVID-19» (UN Women)
- «COVID-19 and Ensuring Safe Cities and Safe Public Spaces for Women and Girls» (UN Women)
- «PREVENTION: Violence against Women and Girls & COVID-19» (UN Women)
- «The COVID-19 Shadow Pandemic: Domestic Violence in the World of Work – A Call to Action for the Private Sector» (UN Women)
- UNODC sector-specific guidance, «Coronavirus Disease (COVID-19) response – UNODC Thematic Brief on genderbased violence against women and girls»
- «From insights to action: Gender equality in the wake of COVID-19» (UN Women)
- «Justice for women amidst Covid-19» (UN Women)
- Gender and Inclusion in social protection responses during COVID-19 (Rebecca Holmes, Amber Peterman, Elayn Sammon, Courtney Cabot Venton, Laura Alfors and input from experts on the social protection approaches to COVID-19: expert advice helpline (SPACE))

доглядової праці під час карантину покладається на жінок⁵. У дослідженні Проєкту Гендерне бюджетування в Україні «Гендерний вимір пандемії COVID-19» також вказується на той факт, що жінки набагато більше часу витрачають на виконання домашньої і доглядової роботи⁶. Водночас у згаданому вище дослідженні ООН Жінки в Україні зазначається про відсутність достовірних даних щодо того, як саме карантинні обмеження, запроваджені в Україні, вплинули на статистику правопорушень, пов'язаних із гендерно зумовленим насильством. Однак дані «гарячої лінії» з попередження домашнього насильства, надані громадською організацією «Ла-Страда Україна», за період з 13 березня по 12 квітня 2020 року, а також урядової спеціалізованої «гарячої лінії» 15-47, яка розглядає звернення з приводу торгівлі людьми, домашнього насильства та насильства за ознакою статі, що почала діяти з 11 лютого 2020 року, можуть свідчити про те, що кількість випадків гендерно зумовленого насильства, зокрема домашнього насильства, зросла. Згадані дослідження та матеріали послугували нам підґрунтям для формування таких **дослідницьких гіпотез**:

1. Зросло навантаження на жінок через поєднання домашніх обов'язків та дистанційної роботи.
2. Зросла кількість розлучень.
3. Збільшилася кількість випадків домашнього насильства.
4. Рівень доходу жінок значно зменшився через переважну залученість в секторі обслуговування, який припинив роботу під час карантину.

Для перевірки, підтвердження чи спростування висунутих дослідницьких гіпотез ми вибрали такі *якісні та кількісні методи і способи отримання даних*:

1. **Анкетування:** опитано респонденток/ів міської та сільської місцевості України про вплив COVID-19 та відповідних карантинних обмежень на їхні сімейні і трудові права за допомогою *онлайн-опитувальника*, який розміщувався на офіційній фейсбук-сторінці Асоціації жінок-юристок України «ЮрФем», а також поширювався через ресурси ОТГ, хаби жіночих організацій, центри місцевого самоврядування, молодіжні центри та партнерів Асоціації.

Опитування проводилося методом анонімного анкетування шляхом самостійного заповнення респондентами онлайн-анкети.

Анкета містила три блоки запитань, пов'язаних між собою логічними зв'язками і переходами:

---

⁵ Дослідження ООН Жінки в Україні «Оперативна гендерна оцінка становища та потреб жінок у контексті ситуації з COVID-19 в Україні», с. 22.

⁶ Дослідження Проєкту Гендерне бюджетування в Україні «Гендерний вимір пандемії COVID-19», с. 15. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Presentation_COVID.pdf.

Блок 1 «Сфера трудових відносин» (право на працю, право на безпечні умови праці, оплата праці, право на соціальну допомогу у зв'язку з карантинном) – 12 запитань.

Блок 2 «Сфера сімейних відносин» (право на розірвання шлюбу, право на аліменти на дітей, захист від домашнього насильства) – 12 запитань.

Блок 3 «Відкрите запитання з теми опитування про важливі, на думку респондентів, аспекти, не охоплені попередніми блоками».

Під час обробки даних застосовувався логічний контроль узгодженості відповідей на питання анкети та технологія відновлення пропущених відповідей.

Структура генеральної сукупності не дотримана.

Загальна характеристика учасників опитування

В анкетуванні взяли участь **632** особи.

Серед них переважна більшість (**94%**) – **жінки**, хоча участь в опитуванні могли взяти представники будь-якої статі. Об'єктом дослідження є ситуація з правами жінок під час пандемії. Вплив COVID 19 на становище чоловіків потребує окремого самостійного дослідження.

Найбільші вікові групи становили респондентки віком 35–60 років (**40%** опитаних жінок) та 25–35 років (**37%**). Найактивнішу участь в опитуванні взяли мешканки Львівщини (**11%**) та Дніпропетровщини (**10%**).

2. **Фокус-групи** з особами, відповідальними за ухвалення рішень, впровадження політик та забезпечення прав жінок, а також особами, які виконують такі функції з огляду на професійну зайнятість.

Із питань сімейних взаємин (загострення проблеми домашнього насильства, стягнення аліментів, розлучення тощо) до фокус-груп запрошувались представниці/ки поліції, соціального захисту, органів місцевого самоврядування в ОТГ, профільних громадських організацій, адвокатки (членкині Асоціації). Із питань трудових відносин (переходу на дистанційну роботу, можливих звільнень, примусових відпусток за власний рахунок, зупинок підприємницької діяльності) до фокус-груп запрошувались представниці/ки центрів зайнятості, Пенсійного фонду, органів соціального захисту, органів місцевого самоврядування в ОТГ, профільних громадських організацій, адвокатки, підприємці.

Кількість учасників, яких залучали до фокус-груп, коливається в межах – 10-12 осіб. З огляду на тематику, максимально можлива квота для чоловіків для участі у фокус-групах становила 30%, тобто щонайбільше 4 особи чоловічої статі в кожній фокус-групі. Загалом було проведено чотири фокус-групи на платформі «Zoom» у чотирьох регіонах України:

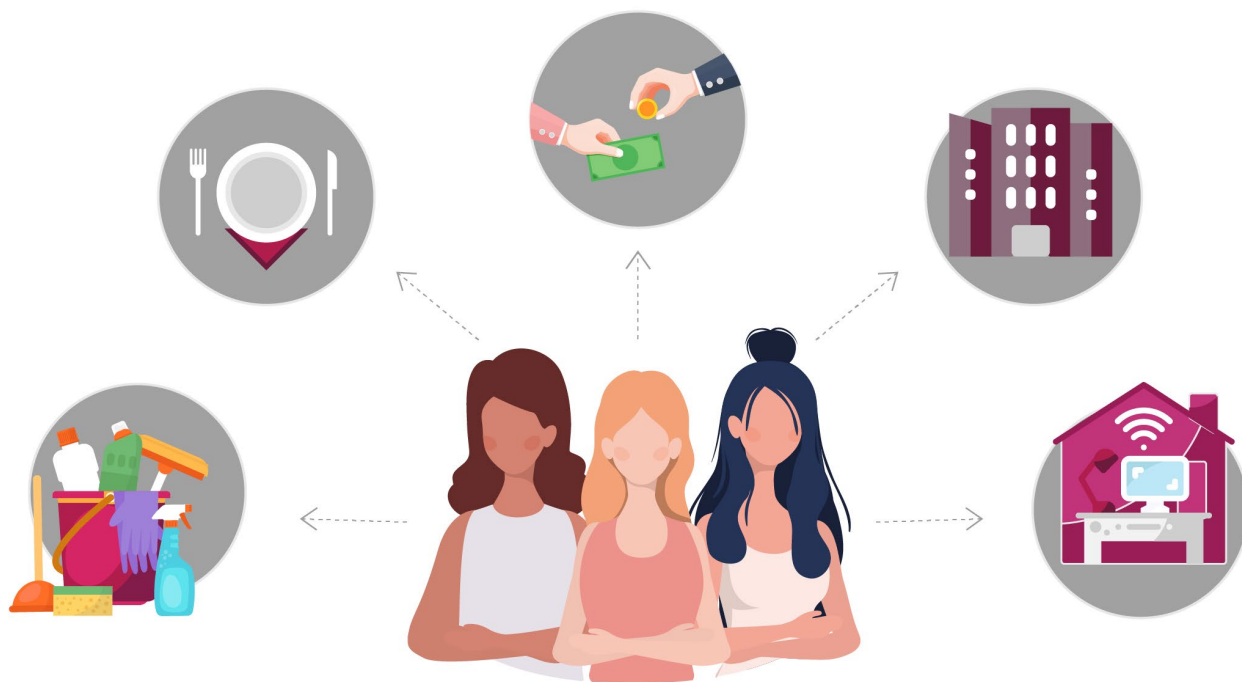

- Схід/Південь (Луганська, Донецька, Запорізька, Одеська, Херсонська, Миколаївська області)
- Захід (Закарпатська, Львівська, Волинська, Тернопільська, Івано-Франківська, Тернопільська, Чернівецька області)
- Центр (Хмельницька, Вінницька, Дніпропетровська, Кіровоградська, Полтавська, Черкаська області)
- Північ України (Рівненська, Житомирська, Київська, Чернігівська, Харківська, Сумська області).

3. **Моніторинг судових рішень.** Проаналізували 137 судових рішень у справах окремого провадження про видачу і продовження обмежувального припису, винесених у період з 1 квітня по 1 липня 2020 року. Для моніторингу використовували інформацію з Єдиного державного реєстру судових рішень (<http://reyestr.court.gov.ua>).
4. **Аналіз даних, отриманих від органів влади.** Збір інформації та кількісних даних відбувався через надсилання запитів до Міністерства внутрішніх справ, Міністерства соціальної політики, Державної служби зайнятості, Міністерства юстиції України, Державної служби статистики, Державної служби з питань праці, Пенсійного фонду, Державної фіскальної служби. Щоб відстежити зміни, спричинені COVID-19, ми запитували інформацію щодо однакових періодів 2019 та 2020 років (наприклад, II квартал 2020 року / II квартал 2019 року).
5. **Дискурс-аналіз** застосовувався для аналізу інформації, отриманої за результатами проведеного моніторингу судових рішень та відповідей на запити органів державної влади, а також формулювання рекомендацій щодо поліпшення становища із забезпеченням трудових та сімейних прав жінок у пандемічний та постпандемічний періоди.
6. **Контент-аналіз** використано для аналізу існуючих в публічному доступі українськомовних та окремих іншомовних досліджень щодо впливу COVID-19 на суспільне життя.
7. **Метод правової герменевтики** застосовано для аналізу нормативно-правових актів, що передбачають окремі гарантії дотримання прав жінок у період пандемії в Україні, для тлумачення змісту правових норм.

2. ВПЛИВ COVID-19 НА ПРАВА ЖІНОК У СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Після запровадження карантинних обмежень уряд врегулював на законодавчому рівні умови дистанційної роботи на підприємствах. Частина підприємств, установ та організацій, які не могли забезпечити роботу дистанційно, відправляли своїх працівниць/ків у відпустки за власний рахунок або щорічні відпустки. Проте дехто з підприємців змушений був припинити свою роботу на невизначений термін.

Чи запровадження дистанційної роботи, а також заборона на роботу закладів громадського харчування, підприємств, пов'язаних із наданням послуг та сфери обслуговування, призвела до погіршення становища жінок в Україні? Чи зросло навантаження на жінок через поєднання домашніх обов'язків та дистанційної роботи? Чи зменшився рівень доходу жінок у зв'язку із запровадженням карантину?

Відповіді на ці та інші запитання ми шукали в нашому дослідженні становища жінок у трудовій сфері під час пандемії.

2.1. ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЖІНОК ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ

Питання дистанційної роботи обговорювалося на ринку праці уже тривалий час. В Україні воно не було настільки актуальним, проте дедалі більше власників бізнесу частково переходили на залучення працівників до дистанційної роботи.

Пандемія COVID-19 швидко внесла свої корективи на ринку праці, внаслідок чого були прийняті і зміни до Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП) та передбачена така форма організації праці, як дистанційна (надомна) робота.

“

«Дистанційна (надомна) робота – це така форма організації праці, коли робота виконується за місцем проживання працівника чи в іншому місці за його вибором, у тому числі за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, але поза приміщенням роботодавця»

Стаття 60 КЗпП

При дистанційній (надомній) роботі працівники розподіляють робочий час на свій розсуд, на них не поширюються правила внутрішнього трудового розпорядку, якщо інше не передбачено у трудовому договорі. При цьому загальна тривалість робочого часу не може перевищувати норм, передбачених статтями 50 і 51 КЗпП.

Окрім того, відповідно до змін до КЗпП, «на час загрози поширення епідемії, пандемії та/або на час загрози військового, техногенного, природного чи іншого характеру умова про дистанційну (надомну) роботу та гнучкий режим робочого часу може встановлюватися у наказі (розпорядженні) власника або уповноваженого ним органу без обов'язкового укладення у письмовій формі трудового договору про дистанційну (надомну) роботу». Безумовно, передбачення такої можливості є позитивом, оскільки це сприяє швидкому налагодженню трудових відносин.

Зауваження до цього нормативного регулювання стосуються виконання роботодавцем обов'язку гарантувати належні та безпечні умови праці, який передбачений КЗпП, а також забезпечити належними технічними засобами для виконання працівником посадових обов'язків. Очевидно, що у випадку дистанційної роботи виконати ці обов'язки неможливо.

Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення правового регулювання дистанційної роботи № 4051 від 04.09.2020 передбачає таке визначення дистанційної роботи:

«Дистанційна робота – це така форма організації трудових відносин між працівником та роботодавцем та/або виконання роботи, коли робота виконується працівником поза приміщеннями роботодавця в будь-якому місці за його вибором та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

...

При виконанні дистанційної роботи працівник самостійно обирає власне робоче місце та персонально відповідає за забезпечення безпечних та нешкідливих умов праці на ньому.

...

Порядок і строки забезпечення працівників, які виконують роботу дистанційно, необхідними для виконання ними своїх обов'язків обладнанням, програмно-технічними засобами, засобами захисту інформації і іншими засобами, порядок і строки подання такими працівниками звітів про виконану роботу, розмір, порядок і строки виплати компенсації за використання належних працівникам або орендованих ними обладнання, програмно-технічних засобів, засобів захисту інформації та інших засобів, порядок відшкодування інших, пов'язаних з виконанням дистанційної роботи, витрат визначаються трудовим договором про дистанційну роботу.

У випадку відсутності відповідного положення у трудовому договорі забезпечення засобами роботи, пов'язаними з інформаційно-комунікаційними технологіями, які використовує працівник, покладається на власника або уповноважений ним орган, який забезпечує відповідне встановлення та технічне обслуговування, а також оплачує витрати, пов'язані з цим».

Такі законодавчі пропозиції поліпшують регламентацію дистанційної роботи в частині, що стосується обов'язків працівників і роботодавців. Водночас ставимо під сумнів можливість реального виконання роботодавцем обов'язку, який передбачений законопроектом, який ми цитували вище, щодо забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці на робочих місцях на території і у приміщеннях власника.

Режим дистанційної роботи під час пандемії в Україні

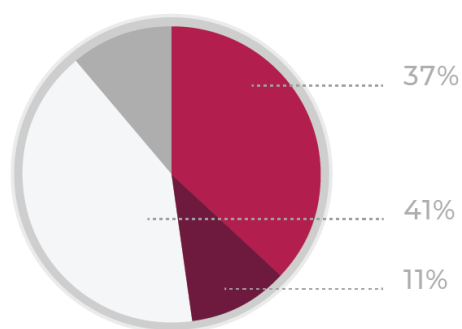
1 квітня 2020 року Соціологічна група «Рейтинг» опублікувала результати [опитування](#) «Україна на карантині: моніторинг суспільних настроїв». За даними проведеного дослідження, яке на жаль не містить даних з розбивкою за статтю, 2/3 респондентів зазначили, що мали роботу до запровадження карантину. Серед них 35% вказали, що і надалі працюють у звичному режимі після запровадження обмежень. **29%** – працюють дистанційно, **32%** – перебувають у відпустці за власним бажанням і лише **4%** – втратили роботу. Водночас понад половина опитаних заявили, що обмежили вихід з дому у зв'язку з карантинном. Третина зазначила, що дотримуються часткових обмежень. Лише кожен десятий визнав, що не дотримується карантину. Частіше про повне самообмеження зазначали жінки та представники старшої вікової групи.

[Економічна правда](#) наприкінці березня 2020 року провела дослідження серед підприємців м. Києва. **30,5%** підприємців зазначили, що всі або більша частина їхніх

співробітників працюють віддалено зі збереженням заробітної плати. 27% – відправили частину робітників у неоплачувану відпустку. У 24% компаній усі працівники перебувають у неоплачуваній відпустці. 12% – звільнили частину співробітників, а 4% – були змушені звільнити всіх (це запитання передбачало можливість вибрати два варіанти відповіді).

Отже, можна зробити узагальнювальний висновок, що в середньому *третина працівників* наприкінці березня, на початку квітня були переведені на дистанційну форму роботи. 30% взяли відпустку за власний рахунок, 4% було звільнено, а фактично 35% продовжили працювати у звичному режимі.

Упродовж **червня-вересня 2020** року ми опитали **633** жінки.

Дані опитування показали, що під час карантину:

37% респонденток перейшли на дистанційну роботу,

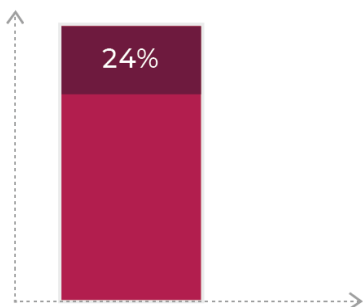
11% - на гнучкий графік роботи.

У більш як третини (**41%**) опитаних жінок режим роботи не змінився.

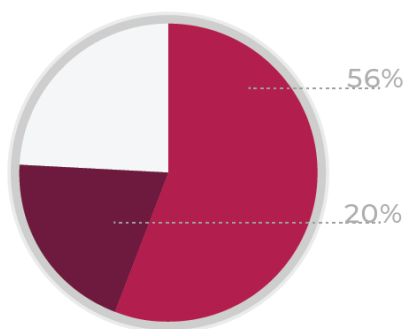
Тож щонайменше третина працюючих жінок змогли і оцінити переваги роботи дистанційно (не наражати себе на небезпеку захворіти, можливість бути з дітьми під час закриття шкіл та садочків та взагалі проводити більше часу із сім'єю, економія часу на дорогу до роботи, можливість ефективніше будувати свій робочий графік тощо), **і стикнутися з проблемами і труднощами, вирішення яких вимагає спільних зусиль держави та роботодавців.**

Щодо проблем, пов'язаних з дистанційним режимом роботи, зауважимо таке:

- Дистанційний режим роботи за відсутності гендерної політики в компанії призводить до **збільшення навантаження на жінок**. Адже жінки під час карантину через спалах COVID-19, окрім виконання своїх професійних обов'язків, виконували одночасно і домашню роботу (прибирали, готували тощо), а також допомагали з навчанням дітям, які теж вчилися дистанційно вдома.

Цю тенденцію підтвердили і результати опитування - **24%** респонденток зазначили про **збільшення робочого навантаження у випадку переходу на дистанційну роботу**

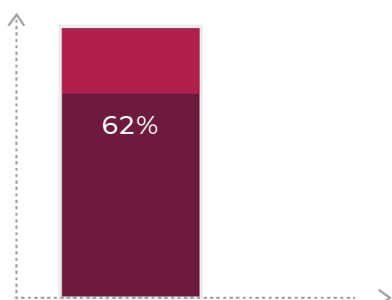
Більш ніж половина (**56%**) опитаних працюючих жінок зауважили, що **домашні обов'язки вплинули на роботу під час карантину.**

Серед тих, хто відчули зміни у робочому навантаженні, лише п'ятій частині (**20%**) **вдалося вдало поєднувати з партнером/партнеркою роботу і домашні обов'язки.**

“

«Дуже важко виховувати дитину самотній мамі під час карантину, дитину немає з ким залишити...»

Коментар респондентки опитування

Більше половини опитаних (**62%**) зазначили, що **змушені були поєднувати навчання дітей/догляд за дітьми та роботу.**

“

«Проблема, яка мала місце: поєднання навчання двох дітей різних вікових категорій з роботою та веденням домашнього господарства. Робити все одночасно неможливо!»

Коментар респондентки опитування

Ще **10%** довелося працювати вночі через **завантаженість хатньою роботою** протягом дня.

Такі дані свідчать, що неоплачувана домашня праця (яку наразі здебільшого виконують жінки) у випадку дистанційної роботи погіршує становище жінок, призводить до надмірного їх навантаження.

Для зменшення дискримінації жінок та забезпечення належних можливостей конкурувати з чоловіками нарівні у сфері трудових відносин потрібно проводити широкі інформаційні кампанії, які сприяли б подоланню наявних у суспільстві гендерних стереотипів та активному залученню чоловіків до розподілу домашніх обов'язків.

- **Заразом переведення на дистанційну роботу зобов'язує роботодавців, окрім впровадження гендерної політики, створювати працівникам умови для такої роботи.**

Наприклад, якщо в сім'ї є тільки один комп'ютер, а працювати потрібно і дітям, і дорослим, обов'язком роботодавця є забезпечити належні умови праці працівникам. У зв'язку із цим і перед роботодавцями, і перед працівниками постає виклик технічного забезпечення.

Переважна більшість (**95%**) опитаних жінок, котрі перейшли на дистанційну роботу, відповіли, що мали умови (ідеться і про технічне оснащення, і про житлові умови тощо) для такої роботи. Із них **23%** умови забезпечували роботодавці.

У випадку, якщо роботодавець не міг забезпечити роботу працівників/ць дистанційно, перед ним поставало питання, чи відправляти працівників у відпустку за власний рахунок, чи звільнити.

2.2. ЗАХИСТ ТРУДОВИХ ПРАВ У ПЕРІОД КАРАНТИНУ

Під час карантину було зафіксовано численні звернення з приводу порушення трудових прав працівників, про що зазначали учасниці фокус-групових досліджень, серед яких адвокатки системи безоплатної правової допомоги, громадських організацій тощо.

“

«Набагато частіше були звернення про примушування чи схиляння до написання заяви про відпустку за власний рахунок, але чоловіки набагато рідше звертались. Частіше навіть бувало, що проконсультуватись про проблеми чоловіків/синів/братів теж звертались жінки. Часто після звільнення за угодою сторін людям навіть затримували видачу трудової книжки.»

Почастішали звернення про випадки примушування до написання заяви про відпустку без збереження заробітної плати навіть у тих випадках, коли у жінок було багато залишків основної відпустки, додаткової відпустки, як матерів двох дітей. Також почастішали випадки, коли у жінок вимагали додаткові документи, які б підтверджували їхнє складне становище через карантин: наприклад, довідку, що дитина не відвідує садочок. А як вона її візьме, якщо садок вже кілька тижнів не працює?

Почастішали звільнення чоловіків навіть у тих випадках, коли жінка у відпустці по догляду за дитиною і не працює.»

**Адвокатка системи Безоплатної правової допомоги,
Хмельницька область**

“

«Багато випадків, коли жінок ставили перед фактом, що їм потрібно йти у відпустку без збереження заробітної плати. У перші тижні карантину жінки звертались з питаннями: чи варто їм підписувати таку заяву, якщо вони не хочуть йти у відпустку, чи вони можуть її не підписувати?»

**Адвокатка
м. Київ**

“

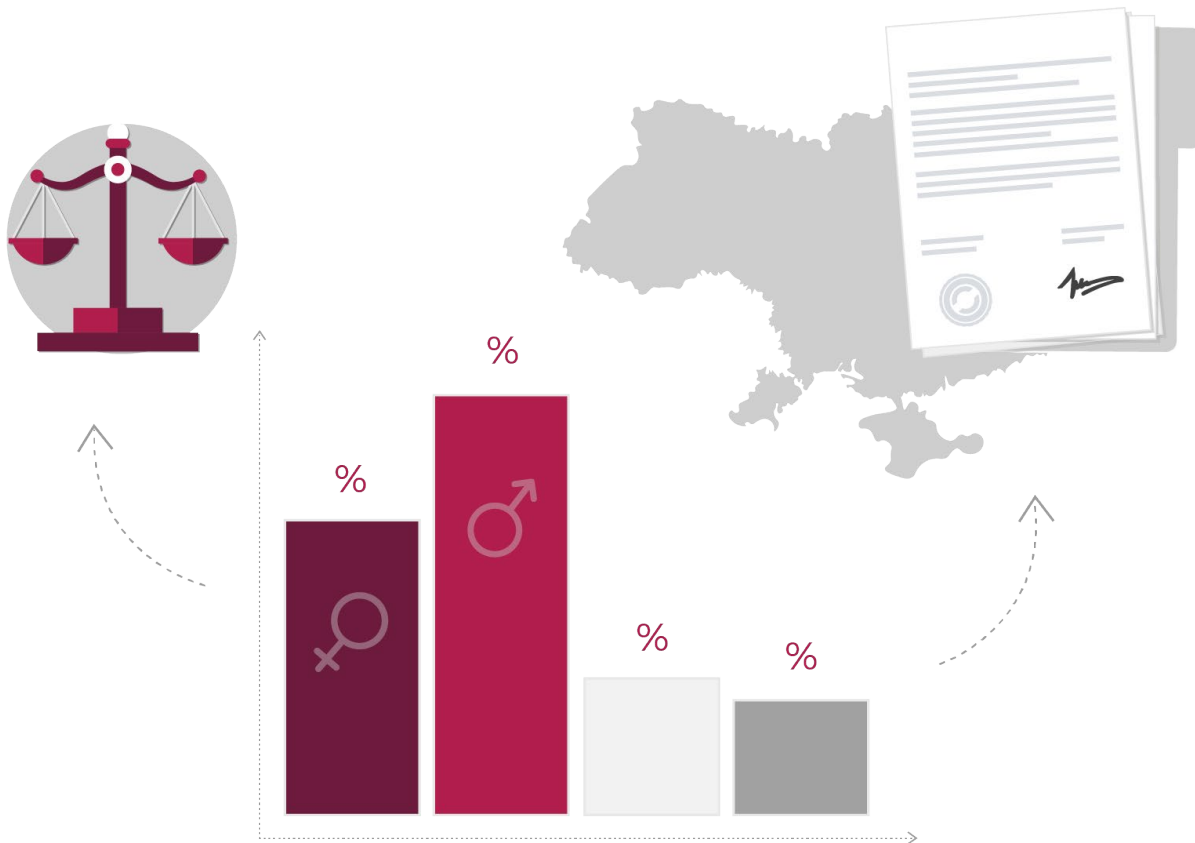
«Почастішали випадки, коли примушування до написання такої заяви були пов'язані з відсутністю громадського транспорту і, якщо працівниця сама не може вирішити це питання, то їй говорили писати заяву. Особливо мова йде про села навколо обласного центру чи великого міста, які знаходяться у радіусі 5-15 км.»

Адвокатка
м. Черкаси

Водночас за період з 01.04.2020 по 01.07.2020 Державна служба з питань праці та її територіальні управління отримали **на 8% менше звернень** від працівників про порушення законодавства про працю, ніж раніше за аналогічний період. У II кварталі 2020 року таких звернень було отримано 8758 (за винятком Донецької області, яка не подала даних), із них 48,9% – від жінок (без Закарпатської області, яка не могла визначити стать заявників). Це можна пояснити тим, що пандемія є об'єктивним чинником зниження якості життя, а тому пов'язані з нею можливі зазіхання на трудові права сприймалися працівниками радше як вимушені негативні зміни в організації праці, а не порушення таких прав. Крім того, про новели трудового законодавства, запроваджені у зв'язку з карантинном, громадяни довідуються поступово, а тому не одразу ідентифікують їх порушення.

Жінки і чоловіки зверталися по захист своїх трудових прав також до суду. Проте ми не змогли за допомогою кількісних показників перевірити припущення, що за період карантину зросла кількість звернень жінок про незаконне звільнення, невиплату заробітної плати чи інші порушення працедавцем прав, оскільки звітність судів формується за результатами року.

Зауважимо, що **відсутність гендерно дезагрегованої статистики** не тільки негативно впливає на розвиток системи правосуддя, а й **суперечить міжнародним зобов'язанням України відповідно до Пекінської платформи дій**.

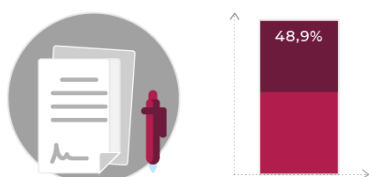
СТАНОМ НА ВЕРЕСЕНЬ 2020 РОКУ

третина опитаних нами працюючих жінок (приблизно **37%**) перейшла на **дистанційну форму роботи**, що призвело у **24%** випадків до **збільшення навантаження**, через поєднання домашньої праці та професійних обов'язків;

згідно з даними онлайн-опитування у **23%** випадків роботодавці забезпечили матеріально-технічні умови для дистанційної роботи жінок, проте не враховували гендерних аспектів такої роботи та збільшеного навантаження через домашню працю;

працівниці секторів економіки, де **дистанційна робота неможлива**, змушені були **брати відпустки** (за власний рахунок, щорічну основну) **або звільнитися**, з приводу чого зверталися по правову допомогу та скаржилися до Державної служби з питань праці (**48,9%** звернень до цієї служби були подані саме **жінками**).

2.3. ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ ОСІБ, ЯКІ ВТРАТИЛИ РОБОТУ ЧИ ПРИПИНИЛИ ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ

Карантинні обмеження викликали вимушені зміни в роботі підприємств, установ, організацій та підприємців, зокрема зупинення роботи та звільнення працівників.

ЗГІДНО З ДАНИМИ ДЕРЖАВНОГО ЦЕНТРУ ЗАЙНЯТОСТІ

з **січня 2020** по **березень 2020**

було звільнено

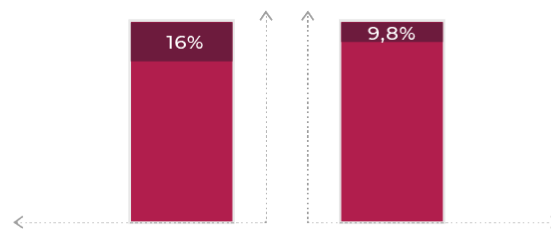
■ **551 900 осіб** з них 45% жінки

кількість прийнятих штатних працівників становила

■ **480 200 осіб** 43% з яких – жінки

РІЗНИЦЯ МІЖ КІЛЬКІСТЮ ЗВІЛЬНЕНИХ ТА ПРИЙНЯТИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА ЦЕЙ ПЕРІОД

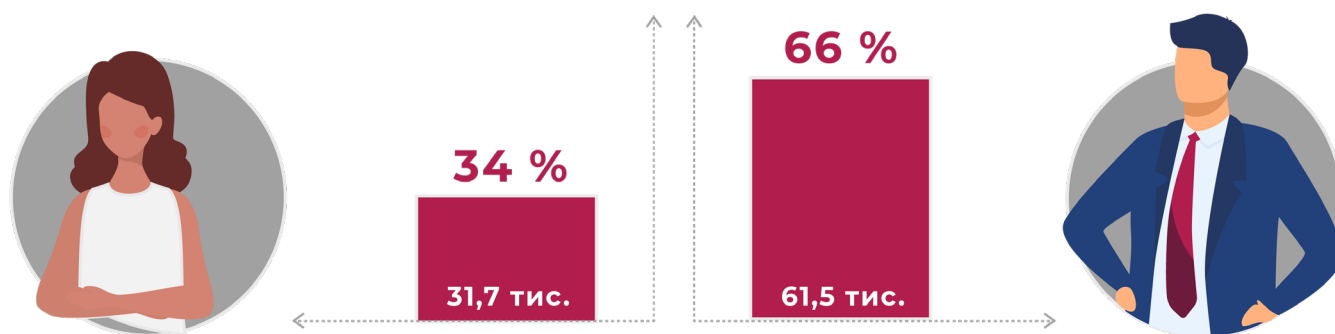
16% для жінок | **9,8% для чоловіків**

Тобто чоловіки частіше працевлаштовувалися, ніж жінки. Станом на кінець червня 2020 року як безробітні на обліку в центрах зайнятості перебувало 670,4 тис. осіб, з них 55,3% – жінки. **Майже половина** (48%) безробітних станом на червень 2020 року отримала цей статус у період карантину (протягом квітня-червня 2020 року), з них 56% – жінки. Статевий розподіл серед безробітних осіб майже відповідає статевому розподілу населення (53,7% – жінки та 46,3% – чоловіки, згідно з даними Мінстату на 1 січня 2020 року). Отже, статус безробітного особи двох статей отримують майже однаково.

Водночас за квітень-червень 2020 року було працевлаштовано 93,2 тис. осіб, що становить 29% кількості безробітних за вказаний період, з них 31,7 тис. жінок (що становить 34% від працевлаштованих осіб), що майже удвічі менше за кількість працевлаштованих чоловіків – 61,5 тис. (66%). Така різниця може пояснюватися і зменшенням кількості вакансій (з січня по березень 2020 року в Державному центрі зайнятості було 320,7 тис. вакансій, а в період з квітня по червень на 100 тис. вакансій менше), і тим, що, як правило, сфера обслуговування, у якій більшою мірою працюють жінки, перебувала на карантині.

Отже, **згідно з даними Державного центру зайнятості**, у період карантину **жінки і чоловіки** в однаковому співвідношенні отримували статус **безробітних**, проте **чоловіків** значно частіше **працевлаштовували, ніж жінок**.

Вплив кризи на жінок-підприємниць

Про особливий вплив карантину на швейний бізнес, до якого залучені здебільшого жінки, говорили під час фокус-групових досліджень представниці Хмельницької та Дніпропетровської областей.

“

«Навіть жінки, які мали з ким залишити дітей і могли працювати, не мали роботи, оскільки бізнес не мав збуту, закриті ринки та торгові площі і роботи не було.»

Респондентка,
Дніпропетровська область

Також закриття місць на торговому ринку, а у Хмельницькому там працює дуже багато жінок, вплинуло на заробіток.

“

«Частина підприємств давала своїм швачкам роботу з пошиття масок, і спочатку за це добре платили, але з часом збільшилася пропозиція і платили 15 коп. за маску, а це дуже мало.»

Респондентка,
Хмельницька область

Респондентка з Черкаської області також зазначала про проблеми в роботі ательє і косметичних салонів, де доходи або зменшились у кілька разів, або взагалі впали до нуля.

“

«Там, де жінки працюють на когось, заробітна плата більшою мірою зберігалась у повному обсязі, бо роботодавці теж не хотіли втратити працівниць, бо знайти нових під час карантину складно, а там, де жінки самозайняті, було більше проблем і суттєва втрата доходу.»

Респондентка,
Черкаська область

“

«Один з перших бізнесів, які постраждали, – це б'юті-бізнес, салони краси, в яких залучені, в абсолютній більшості, жінки, в тому числі жінки-підприємці. Вони всі на 2 місяці щонайменше залишились без роботи.»

Респондентка,
Кіровоградська область

Респондентка з Миколаївської області наголосила на проблемах у роботі сфери обслуговування, де також частіше залучені жінки.

“

«У нашому місті найбільш розвинуті сфера торгівлі та сфера обслуговування, де найбільше працюють жінки. І в перший період пандемії ці сфери стали повністю дестабілізовані. Велика частина цих жінок працювала неофіційно, вони опинились у дуже великій проблемі».

Респондентка,

*працівниця органу місцевого самоврядування,
Миколаївська область*

Варто звернути увагу на тенденцію до збільшення кількості випадків припинення діяльності фізичними особами – підприємцями (надалі – ФОП). Якщо проаналізувати дані, отримані від Державної податкової служби, то станом на 1 липня 2020 року в Україні припинили підприємницьку діяльність 97,8 тис. ФОПів. Найбільше ФОПів, які припинили свою підприємницьку діяльність до карантину, нарахували в лютому 2020 року (17 тис. осіб), водночас у червні 2020 року підприємницьку діяльність припинили 17,9 тис. осіб.

У період з [січня по березень](#) 2020 року в Україні працювало 29,6 тис. самозайнятих осіб, з яких 57,4% – жінки. Нам не вдалося отримати в органів влади інформації про гендерний розподіл самозайнятих осіб (до яких належать ФОПи, нотаріуси, адвокати та ін.). Проте наявна горизонтальна гендерна сегрегація праці дає підстави припустити, що запроваджені урядом карантинні обмеження в роботі бізнесу могли непропорційно вплинути на таких осіб.

А тому саме **жінки**, як частіше залучені до діяльності з надання побутових послуг населенню, роздрібної торгівлі, громадського харчування тощо, більшою мірою **вимушено припиняли таку діяльність**.

2.4. ФІНАНСОВЕ СТАНОВИЩЕ ЖІНОК ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19 В УКРАЇНІ

Пандемія коронавірусу в Україні негативно вплинула на фінансову спроможність жінок забезпечувати себе необхідним рівнем якості життя, чимало сімей опинилося у скрутному економічному становищі.

Окремо учасниці фокус-груп згадували про труднощі, з якими стикнулися внутрішньо переміщені особи (надалі – ВПО). За різними даними, у різні періоди кількість жінок серед ВПО становила приблизно [60%](#). Міністерство соціальної політики щомісячно оновлює інформацію щодо кількості ВПО, однак не оприлюднює [розбивку за статтю](#). Водночас різні дослідження наголошують на [більшій економічній вразливості жінок-ВПО порівняно з чоловіками, гіршому доступі до послуг та більшій кількості обов'язків](#). У 2019-му результати дослідження Міжнародної організації праці спільно з Міністерством з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України й Міністерством соціальної політики України показали, що [79% всіх ВПО, які активно шукають роботу, – це жінки](#).

“

«Жінки-ВПО дуже часто мають обов'язок доглядової праці стосовно родичів, які залишилися на непідконтрольній території, і закриття контрольних пунктів в'їзду-виїзду – це розрив сімей, це проблеми у доступі до фінансових ресурсів і т.д.»

Респондентка,
представниця громадської організації,
Запорізька область

“

«Особи з числа ВПО найчастіше змушені орендувати квартиру і у випадку втрати або суттєвого зменшення заробітку опиняються перед загрозою залишитись без житла. Якщо говорити про дистанційне навчання дітей, то багато таких сімей розповідали, що в цей час не можуть собі дозволити оплатити інтернет, тому діти не мали можливості вмикатись у навчання онлайн.»

Респондентка,
підприємиця та ВПО
Житомирська область

Аби допомогти людям, які опинилися у складних життєвих обставинах, а також подолати та зменшити їхні негативні наслідки, держава передбачила можливість отримати певні види соціальних виплат і жінкам, і чоловікам, у період здійснення заходів щодо запобігання виникненню та поширенню на території України COVID-19.

Для фінансової підтримки осіб, які втратили чи шукали роботу під час карантину, а також тих, хто, будучи офіційно працевлаштованим, не має змоги здійснювати свою діяльність, держава передбачила певні спрощення при виплаті допомоги по безробіттю, а також було гарантовано деякі нові види соціальної допомоги.

Особи, які шукали роботу в період карантину, могли звернутися до центру зайнятості для того, щоб отримати **матеріальну допомогу** від держави **у зв'язку з безробіттям**.

Станом на 1 липня 2020 року до Державного центру зайнятості було подано 171,1 тис. звернень щодо отримання допомоги по частковому безробіттю на період

карантину, з них 146,4 тис. пакетів подали фізичні особи – підприємці, для отримання допомоги на себе.

Із заявами про отримання допомоги по частковому безробіттю зверталися також роботодавці. Загалом подано 130,7 тис. заяв. Кількість працівників, щодо яких прийнято рішення про надання допомоги по частковому безробіттю на період карантину, – 153,6 тис. осіб, а також щодо 112 тис. фізичних осіб – підприємців прийнято рішення про надання допомоги по частковому безробіттю на період карантину:

<i>Кількість поданих роботодавцями заяв про отримання допомоги по частковому безробіттю</i>	<i>Кількість працівників, щодо яких прийнято рішення про надання допомоги по частковому безробіттю на період карантину</i>	<i>Кількість фізичних осіб – підприємців, щодо яких прийнято рішення про надання допомоги по частковому безробіттю на період карантину</i>
130,7 тис.	153,6 тис.	112 тис.

Для фінансової підтримки фізичних осіб – підприємців під час карантинних заходів держава передбачила можливість здійснення соціальних виплат для тих із них, які обрали спрощену систему оподаткування та належать до 1-ї і 2-ї груп платників єдиного податку та сплатили єдиний внесок на загальнообов'язкове державне страхування за 2019 рік (якщо здійснювали свою діяльність понад рік) або за всі місяці 2019 року після державної реєстрації фізичної особи – підприємця (якщо професійна діяльність дорівнює кількості таких місяців за 2019 рік).

У питаннях виплати ФОПам (1, 2-га групи) допомоги на дітей всі факти звернень були вирішені позитивно, але підприємці-ФОПи (3-тя група) наголошували на несправедливості підходу.

“

«Я вважаю, що це дискримінаційний підхід, бо мені би теж ця допомога знадобилась, а я обрала 3 групу, бо співпрацюю з ТОВ, тобто не через вид діяльності, а через форму.»

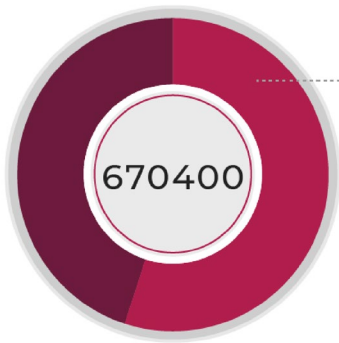
Підприємця,
Черкаська область

“

«Дискримінаційним є визначення вікового цензу щодо виплат – дітям до 10 років, оскільки чинним законодавством вік малолітніх дітей визначений до 14 років і чому діти, яким 11 чи 12 років, не потребували допомоги, на думку законодавця, – не зрозуміло».

Адвокатка,
Хмельницька область

За інформацією Державного центру зайнятості, збір даних щодо кількості осіб (чоловіків і жінок), які звернулися по допомогу у зв'язку з частковим безробіттям, та тих (чоловіків і жінок), кому було відмовлено в отриманні допомоги по частковому безробіттю, не передбачений.

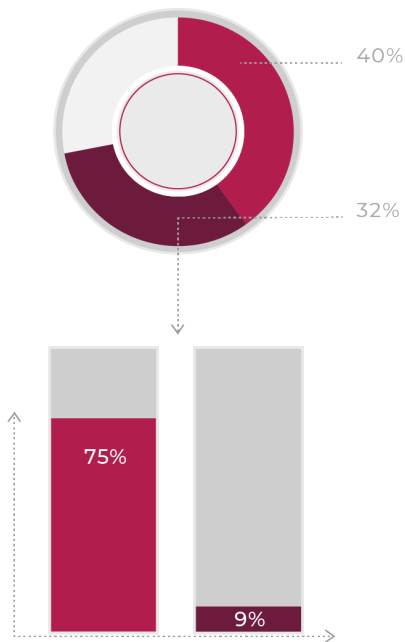

55%

Проте, як ми вже зазначали вище, на обліку в центрі зайнятості перебувало **670,4 тис. осіб, з яких **55,3%** – жінки.**

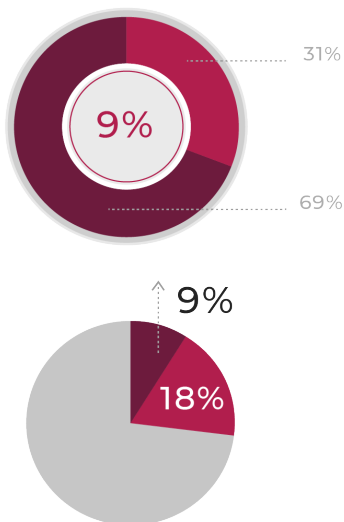
Державна служба статистики щоквартально здійснює збір даних для визначення середньомісячної заробітної плати жінок та чоловіків в Україні. За даними Державної служби статистики, середньомісячна заробітна плата жінок у I кварталі загалом по Україні була 9785 грн, що становить 78,7% від заробітної плати чоловіків, яка становила 12 438 грн, а за II квартал – 9740 грн, що становить 80,1% від заробітної плати чоловіків, яка у II кварталі зменшилась і дорівнювала 12 159 грн.

Наведені дані підтверджують попередні тенденції про меншу заробітну плату жінок на 20–21,3% від заробітної плати чоловіків.

Проведене нами опитування показало, що у **40%** респонденток розмір доходу під час карантину зменшився. Третина (**32%**) жінок, що працюють у іншої особи, повідомили про зміни у оплаті праці.

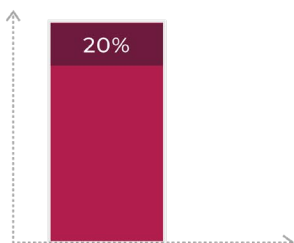
75% таких жінок повідомили про зменшення розміру оплати праці, **9%** - про затримки з її виплатою.

Потреба в оформленні соціальної допомоги виникла у **9%** респонденток. Із них **оформили допомогу** третина (**31%**), решта (**69%**) не змогли цього зробити.

18% не оформили допомогу через обмеженість роботи відповідних служб.

Отже, під час карантину Державний центр зайнятості активно працював на підтримку безробітних, зокрема ФОПів, хоча 3-тя група ФОПів не могла отримати такої допомоги.

Рівень доходу, як жінок так і чоловіків під час карантину зменшився, проте жінки і надалі продовжували на **20%** отримувати меншу заробітну плату, як і до періоду пандемії.

ВИСНОВКИ

Сфера трудових відносин (зокрема ринок праці) чи не найбільше відчула на собі наслідки пандемії COVID-19, зміни тут відбувалися занадто швидко, проте органи влади та роботодавці не були здатні оперативно реагувати і відстежувати тенденції.

Водночас Державний центр зайнятості був одним із тих, хто прийняв на себе виклики пандемії, пов'язані із ростом кількості безробітних, зменшенням кількості вакансій тощо.

Жінки, коли порівнювати з чоловіками, у період пандемії стикнулися з більшою кількістю викликів. Станом на вересень 2020 року понад третина працюючих жінок перейшла на дистанційну форму роботи, що призвело в деяких випадках до збільшення навантаження, через поєднання домашньої праці та професійних обов'язків.

Більшість (77%) опитаних нами працюючих жінок забезпечувала себе необхідними для дистанційної роботи матеріально-технічними умовами самостійно.

Під час пандемії жінки та чоловіки рівною мірою втрачали роботи та ставали на облік у центрі зайнятості, проте дані Державного центру зайнятості показали, що жінки значно рідше знаходили роботу. Гендерні розриви в оплаті праці, які мали місце до початку пандемії, залишилися фактично незмінними і в період пандемії. Жінки й надалі отримують на 20–21% меншу заробітну плату, ніж чоловіки.

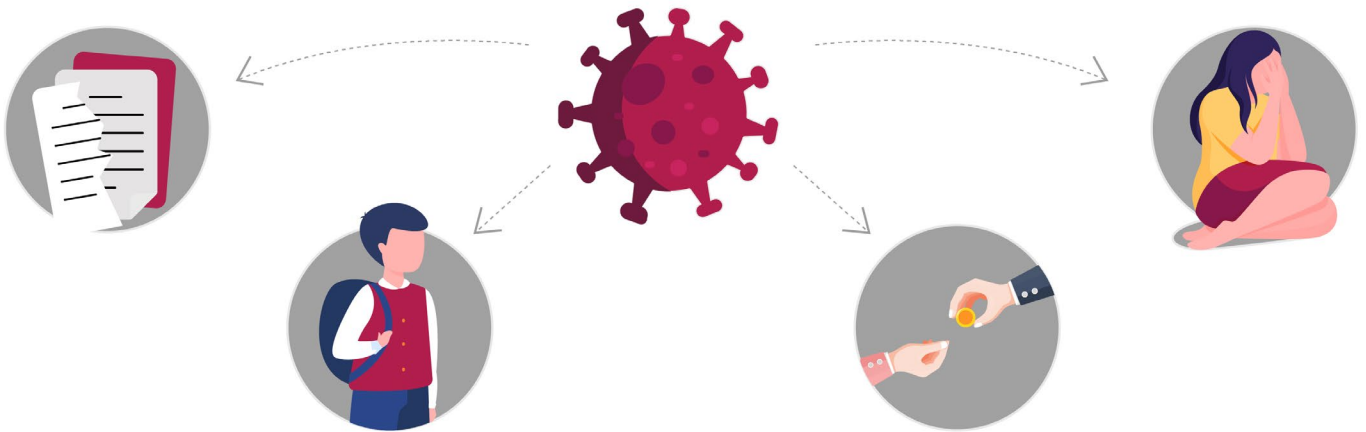
Жінки-підприємці більшою мірою зазнавали негативного впливу COVID-19, оскільки більше задіяні в тих господарських сферах діяльності, які найчастіше піддавалися карантинним обмеженням та заборонам.

Подвійне навантаження жінок (через поєднання продуктивної та репродуктивної праці) зросло під час вимушеної дистанційної роботи.

3. ВПЛИВ COVID-19 НА ПРАВА ЖІНОК У СФЕРІ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

Від початку запровадження карантину в інформаційному просторі розпочалися дискусії щодо збільшення кількості розлучень, викликаних неможливістю спільного проживання у замкненому просторі, особливо коли це стосується сімей, де має місце домашнє насильство. Крім того, адвокати/ки відстежують численні звернення щодо несплати аліментів на утримання дітей під час карантину.

Чи вплинула пандемія COVID-19 на можливості жінки розірвати шлюб? Як вплинув карантин на виконання батьками обов'язку сплачувати аліменти на утримання дитини? Чи мали можливості жінки стягнути аліменти під час запровадження карантинних обмежень? Чи зросла кількість випадків домашнього насильства і як реагують на них органи влади?

Відповіді на ці та інші запитання ми шукали в нашому дослідженні становища жінок у сімейній сфері під час пандемії.

3.1. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ТА СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ

Запровадження карантину в Україні вплинуло на роботу органів державної влади, проте не зупинило її. Суди працювали і працюють у звичному режимі, щоправда, за рекомендацією Ради суддів України, пропонували учасникам справ писати заяви про розгляд справи за їх відсутності або про відкладення розгляду⁷.

З початку запровадження карантину ще не була забезпечена можливість брати участь у судовому засіданні через відеозв'язок, тому значну кількість справ було

⁷ Рада суддів рекомендує запровадити особливий режим роботи судів України. *Ліга.Закон*. 2020. 17 берез. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ua/news/193778_rada-suddv-rekomendu-zaprovaditi-osobliviy-rezhim-roboti-sudv-ukrani.

відкладено. Така ситуація мала місце не тільки в Україні, а й в інших європейських країнах та США, де окремі суди взагалі закривалися⁸.

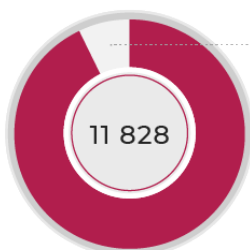
ЗА ДАНИМИ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

за півріччя 2020

відділи реєстрації актів цивільного стану зареєстрували

■ **11 828** розірваних шлюбів

з яких

■ **853** шлюби в судовому порядку

ЗАЗНАЧИМО, ЩО ЗА АНАЛОГІЧНИЙ ПЕРІОД 2019 РОКУ БУЛО ЗАРЕЄСТРОВАНО

■ **18 329 розірваних шлюбів** що на **35%** більше

з яких

■ **1407 розірвано в судовому порядку** що на **40%** більше

Варто врахувати, що три місяці I півріччя 2020 року – це вже був період карантину, за умовами якого були обмежені можливості для особи в пересуванні країною, а відділи реєстрації актів цивільного стану встановлювали обмеження на прийом громадян.

Згідно з даними проведеного нами опитування, за час карантину 2% опитаних жінок звернулися із заявою про розлучення. Одна жінка повідомила, що не зверталася, але планує розірвати шлюб або жити окремо. Одна респондентка відповіла, що не мала можливості це зробити через обмеження пересування, а інша – через відсутність доступу до інтернету/комп'ютера.

⁸ Sullivan P. The Pandemic Has Slowed the Divorce Process. Here's What to Expect. *The New York Times*. May 8, 2020. URL: <https://www.nytimes.com/2020/05/08/your-money/divorce-coronavirus-courts.html>

Отже, через запроваджені карантинні обмеження у зв'язку з пандемією COVID-19 жінки та чоловіки, коли порівняти з попереднім аналогічним періодом, менше звертаються до відділів реєстрації актів цивільного стану та судів для розірвання шлюбу.

Варто звернути увагу, що учасники судового процесу, які не були зацікавлені в розгляді справи, відкладали ці справи через карантин. Це дало можливість *значно затягнути розгляд справ*, зокрема про розірвання шлюбу.

Так, за період з 01.04.2020 по 01.07.2020 суди України (за даними Єдиного державного реєстру судових рішень) прийняли 19 854 рішення у справах про розірвання шлюбу, що **на тисячу рішень менше, ніж за аналогічний період у 2019-му**. Зауважимо, що це не означає, що люди подавали заяви саме під час карантину, це могли бути також справи, які почали розглядати ще на початку року і розгляд їх завершився саме зараз.

Пандемія COVID-19 та запроваджені карантинні заходи негативно впливають на економічну систему країни та ринок праці. Відпустки за власний рахунок, які беруть працівники, звільнення за власним бажанням та скорочення посад чи ліквідація підприємств впливають і на виконання батьками своїх обов'язків щодо утримання дітей.

У гіршому становищі у цій ситуації опиняються жінки, з якими, як правило, проживають діти після розірвання шлюбу. Адже якщо батько дітей не платитиме аліментів чи платитиме їх у значно меншому розмірі, на жінок покладається обов'язок повною мірою самостійно забезпечити дітям належні умови проживання, харчування тощо.

Сімейний кодекс України передбачає, що особа може звернутися до суду із заявами про стягнення аліментів у два способи:

1. Заява про видачу судового наказу – це у випадку, якщо достатній мінімальний розмір аліментів на утримання дитини.

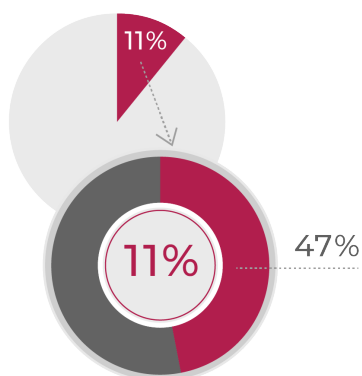
Така заява розглядається без виклику сторін протягом 5 днів. У період карантинних обмежень такий спосіб захисту своїх прав видається ефективним.

2. Звернення до суду з позовною заявою про стягнення аліментів. Таку заяву суд розглядає протягом 60 днів, проте можлива і довша тривалість розгляду справи, через затягування з боку іншої сторони та можливість оскарження такого рішення.

Отже, законодавством передбачена ефективна можливість стягнення аліментів у судовому порядку протягом 5 днів, без виклику сторін.

За період з 01.04.2020 по 01.07.2020 суди України (за даними Єдиного державного реєстру судових рішень) винесли 4 166 судових наказів про стягнення аліментів, що на тисячу рішень менше, ніж за аналогічний період у 2019-му. Водночас було

винесено 9888 рішень у справах за позовами про стягнення аліментів, що також на тисячу судових рішень менше, ніж за аналогічний період минулого року. Проте варто зазначити, що це не означає, що люди подавали позовні заяви саме під час карантину, на відміну від заяв про видачу судових наказів.

Із **заявами про призначення аліментів** на дітей під час карантину зверталось **11%** респонденток нашого опитування, що мають дітей.

Серед цих осіб майже половина (**47%**) **відчувала труднощі з отриманням таких аліментів** (найчастіше повідомляли про виплату аліментів із запізненням).

“

«Подала на аліменти перед початком карантину, боржник не почав платити, але я не могла додзвонитися до судового виконавця, щоб про це повідомити».

Респондентка онлайн-опитування

“

«Заяву подала 2.03, а засідання буде 23.09, і нічого, що троє дітей.»

Респондентка онлайн-опитування

Не менш актуальним у період карантину є виконання уже наявних рішень суду про стягнення аліментів. Серед юридичної спільноти, і не тільки в Україні⁹, обговорюється можливість збільшення позовів до суду з вимогами про зменшення розмірів аліментів. Батьки, які платили аліменти на утримання дитини в розмірі, більшому за мінімальний, мають право звернутися до суду із заявою про

⁹ Jacqueline DeRobertis. For parents paying child support, coronavirus pandemic may disrupt but not suspend obligation. *The Advocate*. Mar 30, 2020. https://www.theadvocate.com/baton_rouge/news/coronavirus/article_d4d89c80-6ef3-11ea-953e-abdb77cedeb9.html.

зменшення розміру аліментів до мінімального. Підставою для цього може бути звільнення з роботи чи зменшення розміру заробітної плати.

Також, якщо під час карантину особа не отримувала доходу, внаслідок чого утворилася заборгованість по аліментах, вона має право звернутися до суду із заявою про звільнення від сплати цієї заборгованості, оскільки вона утворилася не з її вини.

“

«Почастішали звернення про зменшення розміру аліментів чи їх припинення і чоловіки (найчастіше це були чоловіки) аргументували це тим, що втратили роботу та дохід. Мова йде про виплати, які йшли по виконавчих провадженнях і виконавча служба теж не мала інструментів впливу, особливо у першу фазу карантину.»

**Адвокатка,
ЧАПЛІНСЬКА ОТГ,
Херсонська область**

З одного боку, таке право особи виглядає логічним та цілком законним. Однак що в такому разі робити жінці, яка незалежно від того, чи втратила вона роботу, чи вплинув карантин на зміну її матеріального становища, виховує дітей, батько яких, відповідно до закону, буде звільнений від сплати заборгованості по аліментах або розмір аліментів буде зменшено судом?!

Варто пам'ятати, що COVID-19 не звільняє від обов'язку утримувати дитину. Тенденцію щодо збільшення кількості рішень у справах про зменшення розміру аліментів через COVID-19 ми зможемо повною мірою простежити наприкінці року, коли вони будуть опубліковані в Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Зазначимо, що стягнення аліментів не було легкою справою для жінок з дітьми і в докарантинний період, а карантинний період лише загострив цю ситуацію, зокрема у випадках, коли боржник втратив роботу чи йому затримують зарплату.

У період пандемії, зокрема станом на 1 липня 2020 року не було зафіксовано збільшення кількості справ щодо розірвання шлюбу чи стягнення аліментів. Навпаки, люди рідше зверталися з відповідними заявами через запроваджені карантинні обмеження.

Загалом варто відзначити, що держава повинна застосовувати гендерно-чутливий підхід при запровадженні карантинних заходів у період пандемії. Про це йдеться, зокрема, у «Керівних положеннях для Європи: Захист прав жінок і дівчат у період пандемії COVID-19 та її наслідків» (A Guide for Europe: Protecting the rights of women and girls in times of COVID-19 pandemic and its aftermath), де зазначається, що

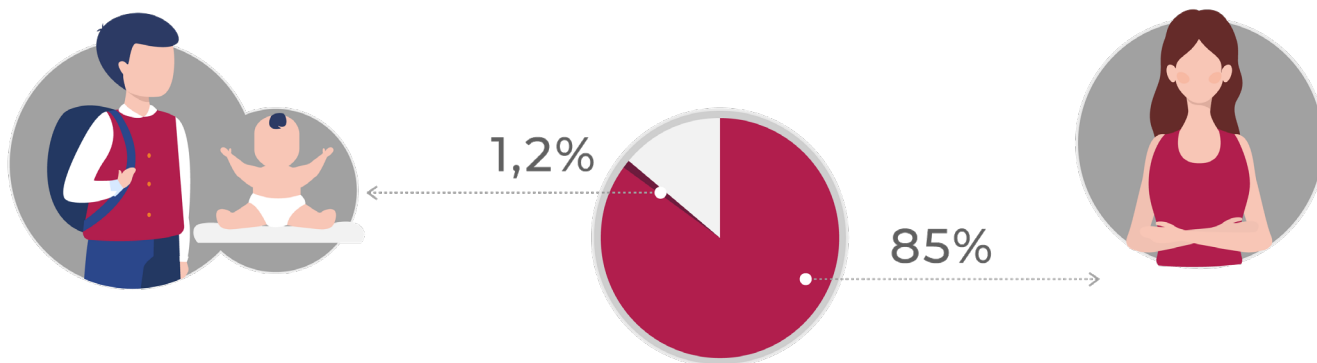
«держава повинна гарантувати права всіх жінок та дівчат жити вільно від дискримінації та насильства й отримувати доступ до основних послуг сексуального та репродуктивного здоров'я, які їм потрібні. [...] Потрібні конкретні заходи, щоб мінімізувати коротко- та довгострокові наслідки, які ця криза для здоров'я та економіки може мати на них, їхні сім'ї та їхні громади. Без гендерно-чутливого та цілеспрямованого підходу жінки і дівчата можуть не мати ефективного захисту під час передбачуваної кризи, спричиненої пандемією»¹⁰.

3.2. ЗАХИСТ ПРАВ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ

Під час пандемії захист постраждалих від домашнього насильства був одним із ключових питань у середовищі правозахисної спільноти та жіночих громадських організацій.

Згідно з даними «Керівних положень для Європи: Захист прав жінок і дівчат у період пандемії COVID-19 та її наслідків», «до початку пандемії повідомлялося, що кожна п'ята жінка в ЄС зазнавала певної форми фізичного та/або сексуального насильства з боку нинішнього або попереднього партнера. З початку пандемії притулки, екстрені служби довіри, організації та офіційні установи повідомляють **про стрибок повідомлень про жінок та дівчат, яким загрожує насилля вдома.** [...] За останніми даними ВООЗ, екстрені дзвінки жінок, які зазнають погроз або насильства з боку їхнього партнера, зросли до 60% порівняно з минулим роком у багатьох європейських країнах. У деяких країнах влада вказує на зменшення кількості повідомлень про випадки домашнього насильства, що може вказувати на обмежені можливості повідомлення про насильство жінками, які проживають разом із кривдником»¹¹.

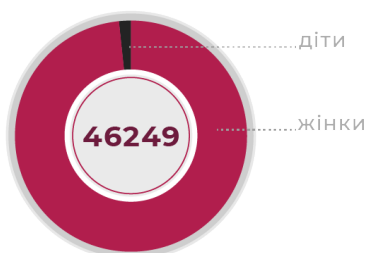
Вимушене перебування в замкненому приміщенні із кривдниками, відсутність достатньої кількості спеціалізованих притулків, ускладнений доступ до правової допомоги та соціальних послуг – це ті виклики, з якими зіткнулись постраждалі, серед яких у 85% випадків жінки та 1,2% випадків – діти.

¹⁰ «Посібник для Європи: захист прав жінок і дівчаток в умовах пандемії COVID-19 та її наслідків», розроблений Amnesty International, Women's Link Worldwide та Міжнародною федерацією планованого батьківства.

¹¹ Там само.

У дослідженні ООН Жінки «COVID-19 та надання основних послуг для тих, хто пережив насильство над жінками та дівчатами» (COVID-19 and Essential Services Provision for Survivors of Violence Against Women and Girls) звернуто увагу на те, що виникають труднощі у дівчат і жінок, аби повідомити про насильство правоохоронним органам чи відповідним службам довіри, у зв'язку з тим, що вони цілодобово проживають зі своїми кривдниками, відповідно не мають фізичної можливості навіть зателефонувати з цією метою. Заразом акти правоохоронних органів, спрямовані на захист постраждалих, не виконуються, сприяючи безкарності, тим часом насильство щодо жінок зростає¹².

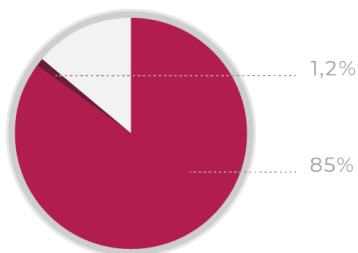
ЗА ДАНИМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

01 квітня по **01 липня**
2020 **2020**

надійшло звернень з приводу
домашнього насильства

■ **46 249**

З НИХ

■ **570 дітей**

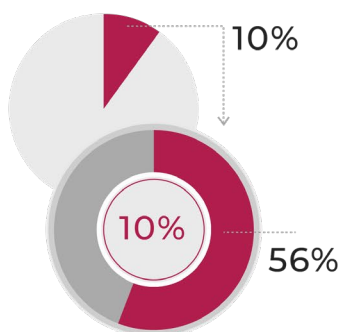
що становить **1,2%** від загальної
кількості звернень

■ **39 449 жінок**

що становить **85%** від загальної
кількості звернень

Кількість таких звернень у перші три місяці 2020 року було на **26%** більше ніж у період пандемії.

Це може свідчити, як зазначала вище Всесвітня організація охорони здоров'я, про обмежені можливості жінок, які проживають разом із кривдником, повідомляти про насильство.

За результатами проведеного нами онлайн опитування, про **прояви домашнього насильства** до карантину повідомило **10%** респонденток.

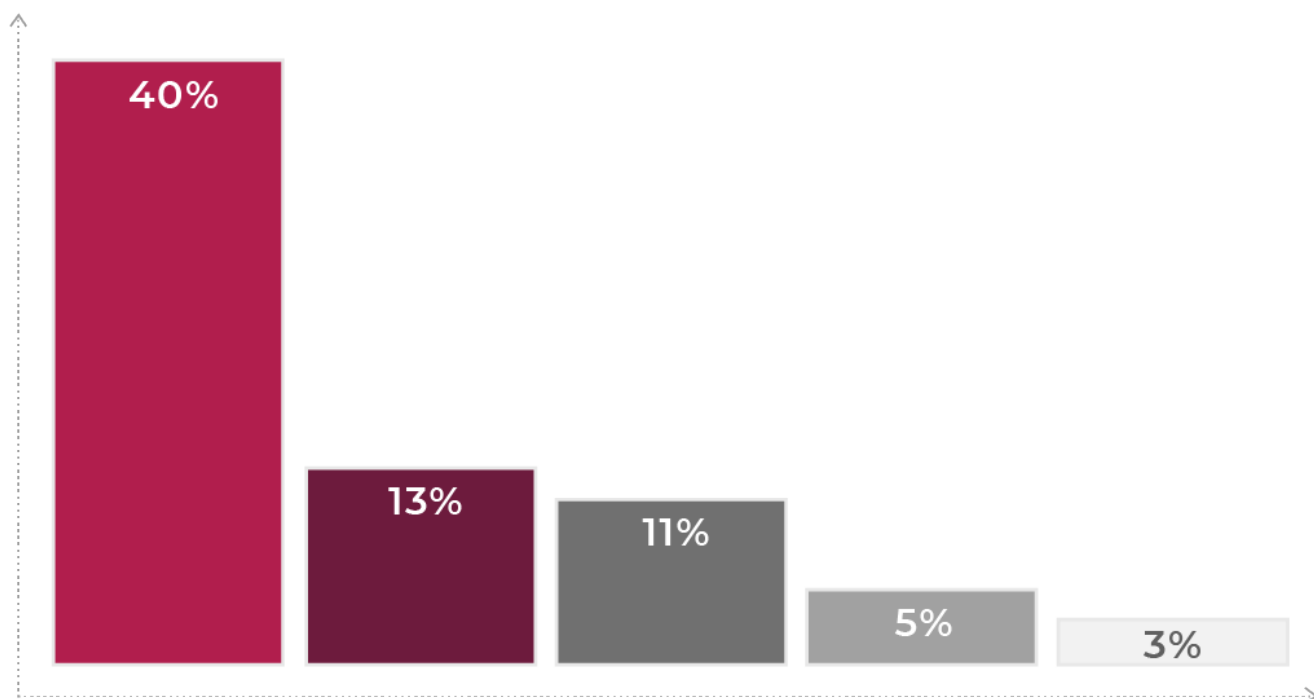
Половина цих жінок (**56%**) зазначили про **погіршення ситуації з домашнім насильством** під час карантину.

¹² <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/e8db3f66-en.pdf?expires=1599402393&id=id&accname=guest&checksum=2AB24EC7DA40232AD3E4CAE7F908C3E0>

Про домашнє насильство під час карантину повідомило 19% всіх опитаних жінок.

Найчастіше респондентки повідомляли про психологічне насильство* (образи, приниження, нецензурна лайка тощо) – 41%, найменш часто – про змушування до статевих зносин (надалі у цьому звіті – сексуальне насильство) – 9%.

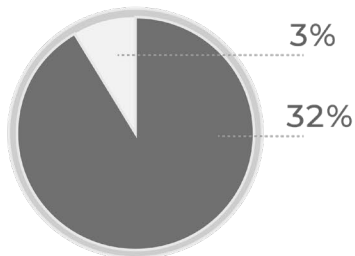
Загалом респондентки – потерпілі від домашнього насильства 189 разів згадали про досвід домашнього насильства. Це пов'язано з тим, що одна жінка могла стикнутися не тільки з одним видом домашнього насильства. І в середньому кожна жінка зазнавала насильства більш ніж одного виду (коефіцієнт 1,7).

З-поміж загальної кількості опитаних жінок за час карантину:

- 3% відповіли, що під час карантину їх **змушували до статевих зносин** особи, з якими вони проживають.
- 5% повідомили, що **завдавали фізичного болю** (ударів, пощипувань тощо) від осіб, з якими вони проживали під час карантину
- 11% відповіли, що партнер/ка, інші члени їх сім'ї **ставили їх у фінансову залежність** або контролювали їх фінансові витрати
- 13% **зазнавали психологічного насильства** від осіб, з котрими проживають
- 40% осіб, котрі повідомили про домашнє насильство, **до карантину такого досвіду не мали.**

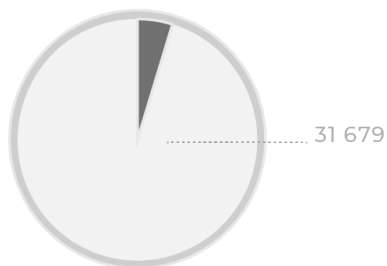
Жінки, котрі потерпіли від домашнього насильства, повідомляли переважно про фінансове (48% усіх згадок) та психологічне насильство (35%). 16% осіб, які отримали перший досвід домашнього насильства під час карантину, зіткнулися з більш як одним його видом, при цьому переважали фінансове та психологічне.

Третина (**32%**) потерпілих від домашнього насильства змушені були продовжувати проживати з кривдником. Лише **3%** були поміщені у притулок.

Жінки, які змушені були проживати із кривдником під час карантину, інколи, як ми вже зауважували, не могли фізично зателефонувати до поліції. Зрештою, відкритим є питання, а чи вдалось би жінкам навіть за можливості викликати поліцію отримати ефективну допомогу, чи було б вжито належних заходів реагування, скажімо, винесено термінові заборонні приписи тощо.

ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ ПРО ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ПОЛІЦЕЙСТКИМИ У ПЕРІОД

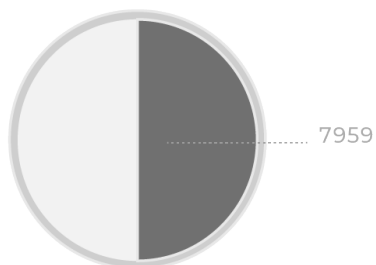

КВІТНЯ по **Червень**
2020 **2020**

складено протоколів про вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 173-2 КУпАП

■ **31 679**

що на **5%** менше ніж у січні-березні 2020 року

ТА

винесено термінових заборонних приписів

■ **7 959**

що на **50%** менше ніж у січні-березні 2020 року

Як видно з даних поліції, термінові заборонні приписи, що є заходом негайного реагування на випадки домашнього насильства у разі загрози життю та здоров'ю постраждалої особи, у період карантину виносилися лише у 23,8% випадків,

тимчасом як у період з січня по березень 2020 року поліція виносила термінові заборонні приписи у 28,4% випадках.

Отже, у період до запровадження карантину працівники правоохоронних органів частіше (у 5% випадків більше) застосовували термінові заборонні приписи, спеціальні заходи захисту постраждалих від домашнього насильства, які можуть містити вимогу до кривдника покинути місце проживання / перебування постраждалої особи.

Це підтверджує твердження жіночих правозахисних організацій про відсутність ефективних заходів реагування з боку працівників поліції в період карантину. Зокрема, стверджується, що поліція не виносить термінових заборонних приписів, які містять вимогу залишити місце проживання / перебування постраждалої особи, мотивуючи карантин, самоізоляцією тощо, залишаючи, отже, постраждалу особу в небезпечній для її життя і здоров'я ситуації.

“

«Карантин допоміг, тому що кривднику треба було йти пішки 40 км, щоб до нас дістати.»

Респондентка онлайн-опитування

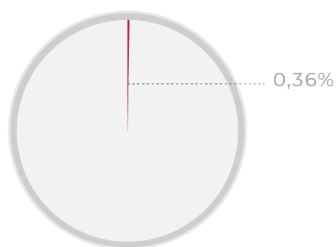
“

«У березні-квітні був ускладнений доступ до захисту: жінки повідомляли поліції, поліція приїхала, постраждала просила ТЗП (терміновий заборонний припис), але поліція сказала, що не виносить його, бо карантин, хоча абсолютно ніяких підстав для цього немає і є райони в області, де у таких же ситуаціях поліція працювала абсолютно адекватно і нормально, і приписи виносились. Але проблеми були, не кажучи вже про те, що людина фізично не могла піти в управління поліції, щоби подати заяву чи скаргу.»

**Респондентка фокус-групи,
адвокатка,
Львівська область**

Постраждалі від домашнього насильства також зверталися до суду про видачу обмежувального припису. Проте відсоток таких справ є надзвичайно малим, коли порівнювати з кількістю звернень до поліції.

ЗА ДАНИМИ ЄДИНОГО ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ СУДОВИХ РІШЕНЬ

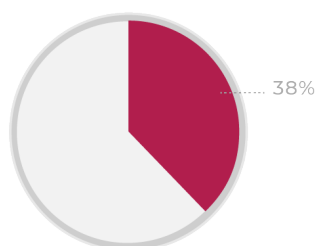

01 квітня по **01 липня**
2020

судами було винесено судових рішень у справах про видачу обмежувальних приписів

■ **137**

що становить **0,35%** від кількості заяв про вчинення домашнього насильства, які подавалися у поліцію

ВАРТО ЗАЗНАЧИТИ

з **січня** по **березень**

до суду постраждалі зверталися на **38%** частіше, ніж у карантинний період

Цьому може бути кілька пояснень, зокрема відсутність транспортного сполучення, недостатня можливість скористатися послугами правової допомоги, оскільки за [даними](#) Координаційного центру з надання правової допомоги, який безоплатно надає послуги постраждалим від домашнього насильства, у період карантину вони працювали дистанційно, а саме консультували онлайн та по гарячій лінії чи в телефонному режимі.

“

«У телефонному режимі неможливо ознайомитись з документами клієнта або з'ясувати, які самі документи є у нього. Дуже складно по телефону підготувати пакет документів, який клієнт направлятиме до суду.»

Директорка місцевого центру з надання правової допомоги

У дослідженні ООН Жінки «Вплив COVID-19 на жінок» (The Impact of COVID-19 on Women (UN Women) відзначається той факт, що багато жінок змушені «замикатися» вдома зі своїми кривдниками, адже служби підтримки потерпілих від домашнього насильства перестають працювати або стають недоступними¹³. Про зменшення

¹³<https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/policy-brief-the-impact-of-covid-19-on-women-en.pdf?la=en&vs=1406>

доступу до соціальних сервісів та послуг, зокрема гарячих ліній, кризових центрів, притулків, доступу до адвоката йдеться в тематичному матеріалі UNODC про вплив COVID-19 на гендерно зумовлене насильство щодо жінок та дівчат ([“Coronavirus disease \(COVID-19 response\) – UNODC thematic brief on gender-based violence against women and girls”](#))¹⁴.

Як бачимо, спеціальні заходи реагування на випадки домашнього насильства, які розглядаються як ефективні для забезпечення безпеки постраждалої особи, поліція фактично не застосовує. Своєю чергою адвокати не використовують такого механізму захисту потерпілих від домашнього насильства, як звернення до суду з клопотанням про видачу обмежувальних приписів, про що свідчить незначна кількість судових рішень про їх видачу.

Одним із зобов'язань, котрі поліція та суд можуть покласти на кривдника спеціальними заходами, – це заборона перебувати у місці проживання чи перебування постраждалої особи незалежно від майнових прав кривдника на майно. Але, як правило, частими є ситуації, коли кривдник – власник житла, цей факт породжує в поліції та суду сумніви щодо застосування спеціальних заходів, зокрема в період карантину, адже куди піде кривдник, якщо встановлено карантинні обмеження щодо пересування та контактування з людьми.

Як зазначає віце-президентка ГО «Ла Страда - Україна» Марина Легенька, *«були випадки, коли терміновий заборонний припис не виносився, тому що поліція казала: “ми не можемо його виставити за двері в умовах пандемії, йому нікуди йти, він захворіє коронавірусом і десь загине”, тому, незважаючи на відсутність законодавчих обмежень, поліцейські говорили, що вони не будуть виносити терміновий заборонний припис в умовах карантину»*.

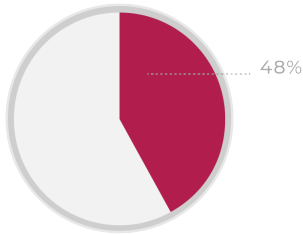
Юристка, адвокатка громадської організації «Центр “Жіночі перспективи”» зауважує, що *«у квітні та травні 2020 року у два рази більше було надано консультацій з приводу домашнього насильства, ніж минулого року. Також зросла кількість звернень, постраждалих, які вперше звернулися по допомогу»*.

Були окремі випадки, коли поліція не виносила термінові заборонні приписи під час карантину, проте у більшості випадків поліція нормально реагувала на виклики щодо домашнього насильства».

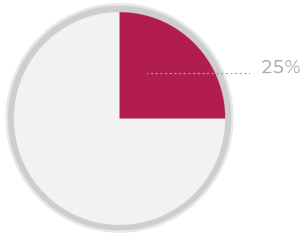
---

¹⁴ https://www.unodc.org/documents/Advocacy-Section/GBVAW_and_UNODC_in_COVID19_final_7Apr2020.pdf

У **48%** випадках у період карантину, суд видавав обмежувальний припис, що містив заборону на перебування кривдника у місці проживання/перебування постраждалої особи.

У **25,5%** випадків суд відмовляв постраждалій особи виносити рішення про видачу обмежувального припису.

Виокремимо кілька обставин, котрі суд вважав підставами для відмови в задоволенні заяви про видачу обмежувального припису.

Так, Кіровський районний суд м. Кіровограда у своєму [рішенні](#) від 25.06.2020 зазначив:

“

*«Сам факт звернення заявниці до правоохоронних та інших органів з підстав вчинення щодо неї психологічного та фізичного насильства свідчить про наявність тривалого конфлікту між заявницею та заінтересованою особою, а не підтверджує факт того, що ОСОБА_2 вчинив щодо неї психологічне або фізичне насильство, що є необхідною умовою для можливості застосування до відповідної особи спеціальних заходів до протидії домашньому насильству, які визначені **Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»**. Будь-яких інших доказів про те, що ОСОБА_2 вчиняє дії, які б свідчили про вірогідність продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, не надано».*

Аналогічне за своїм змістом твердження міститься і в [рішенні](#) Суворовського районного суду м. Одеси від 24.06.2020:

“

«Суд, оцінюючи доводи заявниці про наявність кримінального провадження, відомості про що внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань за зверненнями заявниці, не може прийняти їх як доказ, оскільки наявність таких відомостей не є доказом вини особи у вчиненні кримінальних правопорушень, враховуючи, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду».

У кожній із цих справ постраждалі надали докази про відкриті кримінальні провадження, складені протоколи про вчинення домашнього насильства. У справі, яку розглядав Суворовський районний суд м. Одеси, були надані докази відкритого кримінального провадження про розбещення неповнолітніх, а жінка з дітьми перебувала у притулку для постраждалих від домашнього насильства.

Посилання суду на те, що немає встановленої вини, а отже ми не можемо видавати обмежувальний припис, є безпідставним, суперечить міжнародному законодавству, самій суті спеціальних заходів, а також практиці Верховного Суду.

Верховний Суд у [постанові](#) № 754/11171/19 від 28.04.2020 вказав:

“

*«Враховуючи положення Закону № 2229-VIII, обмежувальний припис за своєю суттю не є заходом покарання особи (на відміну від норм, закріплених у КУпАП та КК України), а є тимчасовим заходом, виконуючим захисну та запобіжну функцію і **направленим на попередження вчинення насильства та забезпечення першочергової безпеки осіб, з огляду на наявність ризиків, передбачених вищезазначеним законом, до вирішення питання про кваліфікацію дій кривдника та прийняття стосовно нього рішення у відповідних адміністративних або кримінальних провадженнях».***

Це надзвичайно важливо розуміти судам, адже у випадку, якщо суди вважатимуть доказом лише постанову суду про притягнення до відповідальності чи вирок суду,

або оголошену підозру, постраждалі не зможуть отримати захисту впродовж тривалого часу.

Окремо варто звернути увагу на застосування судами практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо порушення статті 3 (Заборона катувань) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Звичайно, домашнє насильство в розумінні ЄСПЛ є жорстоким поведженням щодо людини, але в цьому випадку за аналогією не можуть бути застосовані рішення ЄСПЛ у справах про катування в місцях позбавлення волі. Зокрема, ми не можемо у справах про домашнє насильство застосовувати такі рішення:

«Стаття 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод закріплює одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства. Вона категорично забороняє без будь-яких винятків катування, нелюдське або таке, що принижує гідність, поведження та покарання без огляду на обставини чи поведінку потерпілого, що висвітлюється у рішенні ЄСПЛ «A.V. v. Ukraine», n. 68177, «Enea v. Italy» [GC], n. 55182, «Idalov v. Russia» [GC], 91183.

Практика Європейського суду з прав людини у рішенні «Ireland v. the UK» наголошує на тому, що таке, що принижує гідність, поведження або покарання передбачає знущання, які мають викликати у жертви почуття страху, страждання і почуття власної неповноцінності, а також принизити її гідність.

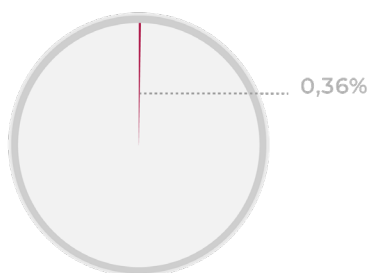
Відповідно до прецедентної практики ЄСПЛ, висловленої у рішеннях «Kudla v Poland» [GC], n. 92237, «Козинець проти України», n. 52, «Лабіта проти Італії», n. 120, «Чембер проти Росії», n. 49244, поведження є «нелюдським», якщо, крім іншого, воно було умисним, застосовувалось впродовж кількох годин поспіль і призводило або до справжніх тілесних ушкоджень, або до гострих фізичних чи душевних страждань».

**Рішення Кіровського районного суду
м. Кіровограда**

Під час оцінки доказів ми не можемо виходити з концепції «нелюдського» поведження, яке має бути умисним, застосовуватися впродовж кількох годин поспіль і призвести або до справжніх тілесних ушкоджень, або до гострих фізичних чи душевних страждань. **Обмежувальний припис має бути спрямований саме на недопущення такого «нелюдського» поведження, а не застосовуватися тільки тоді, коли таке поведження уже мало місце.**

Щодо кримінальних справ, пов'язаних із домашнім насильством. У січні 2020 року набули чинності зміни, внесені до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за домашнє насильство, а також за невиконання виданого судом обмежувального припису.

За даними Генеральної прокуратури України, у період з 1 квітня по 1 липня 2020 року було відкрито 775 кримінальних проваджень за статтею 126-1 Кримінального кодексу України (Домашнє насильство), а передано до суду 503 кримінальні провадження.

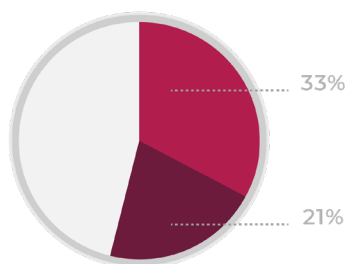
ЗА НЕВИКОНАННЯ РІШЕННЯ СУДУ ПРО ВИДАЧУ ОБМЕЖУВАЛЬНОГО ПРИПISУ ПОЛІЦІЄЮ БУЛО ВІДКРИТО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

■ **30** що на **50%** менше ніж у січні-березні 2020 року

Така тенденція пов'язана зі зменшенням на 38% кількості судових рішень про видачу обмежувальних приписів у карантинний період.

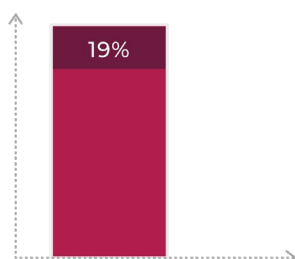
Звернення потерпілих від домашнього насильства по допомогу було ускладненим, та все-таки постраждалі зверталися до громадських організацій і викликали поліцію.

Згідно з даними проведеного онлайн-опитування :

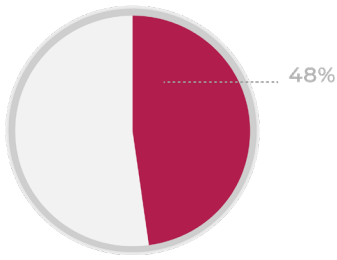
33 % третина усіх звернень була до поліції,

21 % п'ята частина до громадських організацій

Лише 19% із опитаних жінок, котрі повідомили про домашнє насильство щодо них під час карантину, зверталися по допомогу в захисті від такого насильства до інших органів влади чи служб держави.

Усього потерпілі повідомили про **48** звернень. У середньому одна потерпіла зверталася більш ніж до одного адресата (коефіцієнт 2,3).

Половині тих, хто зверталися (48%) допомогли.

“

«Занадто довго органи влади розглядають кожне звернення (практично використовують весь термін для розгляду (1 місяць)), спираючись на карантин, чим не допомагають боротьбі з насильством, а навпаки дають можливість кривднику діяти агресивніше.»

Респондентка онлайн-опитування

“

«Допомогли, але тимчасово, приписом, але важко жити за приписами з кривдником в одній квартирі, знову дітки будуть боятися.»

Респондентка онлайн-опитування

Учасниці фокус-групових досліджень зазначали також про ускладнений доступ до правової допомоги і збільшення кількості дзвінків з приводу домашнього насильства.

“

«Якщо до карантину предметність більшості звернень стосувалась спадкових питань, господарських, земельних, цивільних та інших питань, то після початку карантину кількість звернень, які стосувались домашнього насильства, значно зросла. Основні проблеми, про які говорили люди, що звертались, – це територіальна обмеженість, обмежені права пересування, коли особа фізично не могла потрапити чи до нашого центру, чи до інших служб, аби отримати допомогу. Клієнтки говорили про закритість кризових центрів, обмеженість доступу до правосуддя, а також недостатню увагу поліції до проблеми. Наша гаряча лінія (БПД) функціонувала безперебійно, і фахівці надавали юридичні консультації у межах компетенцій, центри відкриті і повноцінно надають необхідну допомогу громадянам.»

Адвокатка,
Чернівецька область

Також варто звернути увагу на особливість, виявлену за результатами проведення фокус-груп: і досі **значна кількість осіб не володіє інформацією про те, куди потрібно звертатися, якщо стосовно них здійснюється домашнє насильство.**

“

«Поганий рівень охоплення інтернетом та погане вміння користування ним впливають на надання послуг у сільській місцевості, бо вони просто не могли скористатись ними чи дізнатись, де їх можна отримати. Та ж ситуація з освітніми послугами для дітей.»

Представниця громадської організації,
Запорізька область

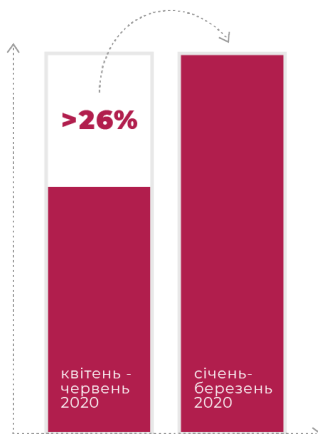
“

«Для жінок з сільської місцевості відсутність транспорту була дуже серйозною перешкодою. А коли трапляються ще погодні обставини, які перешкоджають роботі, до прикладу, відсутність мобільних вишок, то ми взагалі не можемо дізнатись про ситуацію з тією чи іншою жінкою.»

**Юристка, представниця громадської організації,
Закарпатська область**

У дослідженні ООН Жінки в Україні «Оперативна гендерна оцінка становища та потреб жінок у контексті ситуації з COVID-19 в Україні» також звернуто увагу на те, що «...багато постраждалих мають обмежену інформацію щодо захисту від поширення COVID-19 і про доступні служби із запобігання та протидії домашньому насильству»¹⁵.

ЗА ОФІЦІЙНИМИ ДАНИМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, КІЛЬКІСТЬ ЗАЯВ З ПРИВОДУ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА:

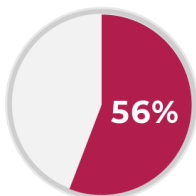
з **квітня 2020** по **червень 2020**

на 26% була меншою

НІЖ

з **січня 2020** по **березень 2020**

ВОДНОЧАС

56% респонденток онлайн-опитування, котрі **потерпали від домашнього насильства**, зазначали про **погіршення ситуації під час карантину**

У період суворих карантинних обмежень поліція зменшила винесення термінових заборонних приписів на 5% відповідно до кількості звернень, зменшилася і кількість судових рішень про видачу обмежувальних приписів – аж на 38%, коли порівнювати з початком року.

¹⁵ Дослідження ООН Жінки в Україні «Оперативна гендерна оцінка становища та потреб жінок у контексті ситуації з COVID-19 в Україні», с. 37.

Така тенденція свідчить, на нашу думку, про віддання переваги карантинним обмеженням і безпеці кривдника над життям і здоров'ям постраждалим від домашнього насильства.

ВИСНОВКИ

У період пандемії проблеми, з якими стикаються постраждалі від домашнього насильства жінки, стали більш видимими. Це пов'язано з невеликою кількістю притулків для постраждалих від домашнього насильства, низьким рівнем забезпеченості соціальними послугами та доступу до послуг, зокрема правової допомоги тощо. За результатами дослідження, у сфері захисту прав жінок у сімейних відносинах можемо виокремити такі виклики:

Карантинні обмеження щодо пересування, транспортного сполучення та роботи органів влади призвели до зменшення кількості звернень із заявами про розірвання шлюбу до органів реєстрації актів цивільного стану, а також до суду.

За даними Міністерства юстиції України, за I півріччя 2020 року відділи реєстрації актів цивільного стану зареєстрували 11 828 розірваних шлюбів (що на 35% менше, ніж за аналогічний період 2019 року), з яких 853 шлюби у судовому порядку (що на 40% менше, ніж за аналогічний період 2019-го).

Незважаючи на передбачені законодавством ефективні способи стягнення аліментів, 47% осіб зіткнулися з труднощами в отриманні таких аліментів, часто це невчасна сплата аліментів. А в карантинний період проблеми стягнення аліментів ще більше загострилися, зокрема йдеться про випадки, коли боржник втратив роботу чи йому затримують зарплату.

За офіційними даними правоохоронних органів, кількість заяв з приводу домашнього насильства в період з квітня по червень 2020 року на 26% була меншою, ніж за січень-березень 2020 року, і це при тому, що водночас 56% респонденток, які потерпали від домашнього насильства, зазначали про погіршення ситуації під час карантину.

У період суворих карантинних обмежень поліція зменшила винесення термінових заборонних приписів на 5% відповідно до кількості звернень, зменшилася також і кількість судових рішень про видачу обмежувальних приписів, причому аж на 38%, коли порівняти з початком року.

Практика суду щодо відмови у видачі обмежувальних приписів через відсутність постанови суду про притягнення до адміністративної відповідальності або вироку суду, яким кривдника визнано винним, є перешкодою в доступі до правосуддя для постраждалих від домашнього насильства.

Надання правової допомоги дистанційно (онлайн, телефоном тощо) не є достатньо ефективним, якщо це стосується справ, пов'язаних із домашнім насильством.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

З огляду на зазначене, аби поліпшити становище жінок і дівчат та мінімізувати негативний вплив COVID-19, рекомендуємо:

1. Міністерству юстиції України забезпечити можливість дистанційного прийому громадян державною виконавчою службою.
2. Національній поліції забезпечити належне реагування на випадки домашнього насильства, зокрема це стосується винесення термінових заборонних приписів, а не відмовляти у цьому на підставі наявності карантинних обмежень.
3. Верховному Суду провести узагальнення судової практики у справах щодо видачі обмежувальних приписів та інших справ, пов'язаних із домашнім насильством.
4. Національній школі суддів врахувати під час формування навчальних програм питання роботи суду в період карантину, зокрема щодо розгляду справ, пов'язаних із домашнім насильством, та забезпечення дотримання розумних строків розгляду справ про видачу обмежувальних приписів протягом 72 год з моменту звернення.
5. Системі безоплатної правової допомоги та правозахисним громадським організаціям забезпечити надання правової допомоги постраждалим від домашнього насильства офлайн, навіть у період пандемій, інших надзвичайних ситуацій тощо.
6. Міністерству соціальної політики забезпечити виконання міжнародних зобов'язань щодо створення достатньої кількості притулків для постраждалих від домашнього насильства. Провести широкі інформаційні кампанії для зменшення і подолання наявних у суспільстві гендерних стереотипів та активного залучення чоловіків до виконання домашніх обов'язків.
7. Державній судовій адміністрації України внести зміни до статистичних форм звітності щодо збору даних дезагрегованих за статтю та ведення звітності щонайменше раз на пів року.
8. Державній службі статистики внести зміни до наказу № 259 від 31.07.2019 про затвердження форми звіту з праці, у якому фіксувати кількість працівників/ць, переведених на дистанційну форму роботи.
9. Суб'єктам законодавчої ініціативи розробити законопроекти щодо внесення змін до КЗпП з метою регулювання прав та обов'язків працівників і роботодавців в умовах дистанційної роботи, зокрема визначення, на кого покладається обов'язок забезпечення належного технічного обладнання, створення безпечних і нешкідливих умов праці на робочих місцях тощо

10. Міністерству соціальної політики створити сприятливі умови для ведення підприємницької діяльності жінкам, зокрема шляхом розробки і впровадження державних програм з підтримки жінок-підприємниць.
11. Розпочати діалог, на підприємствах, в установах та організаціях, з напрацювання та впровадження гендерної політики, відповідно до якої роботодавці зобов'язані будуть враховувати потреби працівників/ць з дітьми, особливо при запровадженні дистанційної форми роботи.
12. Кабінету Міністрів України та Верховній раді України забезпечити впровадження Конвенції Міжнародної організації праці про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності № 100 від 1951 року для зменшення розривів в оплаті праці між жінками та чоловіками.